

Katarzyna Łasak*

Uniwersytet Gdański

RAMY DYSKUSJI O PRAWACH CZŁOWIEKA W ASIA – EUROPE MEETING

1. Wprowadzenie

Asia – Europe Meeting (ASEM)¹ stanowi forum dialogu między Azją i Europą. Utworzenie nowej organizacji podyktowała potrzeba szerszej współpracy między regionami. Koniec „zimnej wojny”, integracja europejska, globalizacja oraz wzrost roli państw azjatyckich w stosunkach międzynarodowych wymagały redefinicji zasad współdziałania. Do podstawowych założeń organizacyjnych ASEM należą: minimalizm instytucjonalny, wielowymiarowość tematyczna, równość partnerów, wielostronność oraz reprezentacja uczestników na najwyższym poziomie.

Organizacja działa w trzech filarach: politycznym, gospodarczym i społecznym. Filar polityczny ASEM obejmuje takie zagadnienia jak: przeciwdziałanie zagrożeniom globalnym, współpraca w zakresie rynku pracy czy ochrona środowiska. Działalność ASEM w filarze gospodarczym koncentruje się na wzmocnieniu więzi gospodarczej między państwami członkowskimi, ułatwieniu przepływu inwestycji, liberalizacji handlu, dialogu z przedsiębiorcami, a także zarządzaniem kryzysem finansowym². W filarze kulturalnym ASEM stara się propagować dialog między kulturami, cywilizacjami i religiami. Analiza działalności organizacji

* k.lasak@prawo.univ.gda.pl

¹ Termin ASEM może być tłumaczony jako: Spotkanie Azji i Europy. Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych konsekwentnie używa w oficjalnych dokumentach oraz na stronie internetowej urzędu terminu języka angielskiego. Z tego też powodu czynię podobnie, podkreślając obcojęzyczność terminu przez zastosowanie kursywy. Używane w tekście skróty nazw związanych z ASEM, z uwagi na potrzebę zachowania przejrzystości tekstu, rozwijam i tłumaczę w przypisach. Pierwsze spotkanie ASEM odbyło się w 1996 r. Obecnie w jego skład wchodzi 49 państw, w tym Polska, a także Komisja Europejska i Sekretariat Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN).

² Z perspektywy jednostki ogół działań ASEM w filarze gospodarczym zmierza do podnoszenia poziomu życia. Takie uogólnienie terminologiczne stosuję w dalszej części artykułu.

w poszczególnych filarach może dać odpowiedź na pytanie o kierunek jej postępowania w zakresie praw człowieka.

Kwestia aktywności ASEM w obszarze praw człowieka pojawia się jednak w jego oficjalnej agendzie nie bez oporów³. Kontrowersje wokół problematyki praw człowieka wynikają z różnic poglądów reprezentowanych przez członków ASEM. Różnorodność systemów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych podmiotów zrzeszonych w organizacji przekłada się na wielość niejednokrotnie skrajnie odmiennych stanowisk co do samej istoty praw człowieka oraz mechanizmów ich przestrzegania.

Wymiana opinii między przedstawicielami państw obu kontynentów, niezadko utrzymana w ostrym tonie⁴, prawdopodobnie doprowadzi do powolnego przełomu w dyskusji o promocji praw człowieka w ramach ASEM. Brak jednolitej koncepcji praw człowieka w poszczególnych państwach członkowskich organizacji skutkuje przypadkowością działań organizacji w tej sferze.

2. Filar polityczny ASEM

2.1. Zwalczanie zagrożeń globalnych

Problematyka zagrożeń globalnych obejmuje w ASEM międzynarodową współpracę w zakresie przestępczości, migracji, handlu ludźmi, przemytu narkotyków oraz profilaktyki i leczenia chorób zakaźnych. We wskazanym obszarze zainicjowano wiele programów, projektów i inicjatyw służących upowszechnianiu wiedzy i dzieleniu się doświadczeniem przez partnerów ASEM. Każde z zagadnień kwalifikowanych jako zagrożenie globalne dotyka kwestii poszanowania takich praw człowieka jak: prawo do bezpieczeństwa i wolności osobistej, prawo do swobodnego przemieszczania się, zakazu niewolnictwa oraz prawo do ochrony zdrowia.

Ruchy migracyjne, a zwłaszcza migracja nielegalna oraz współtowarzyszące im zjawiska, uważa się za poważne wyzwanie dla wszystkich partnerów ASEM. Na trzecim szczycie organizacji podjęto zobowiązanie do kreatywnego włączenia się w światowy proces kontroli ruchów migracyjnych⁵. Pierwszym krokiem na drodze do realizacji wskazanego zobowiązania stała się konferencja ministrów państw członkowskich w 2002 r. Deklaracja w sprawie zarządzania ruchami mi-

³ Jedną z głównych przyczyn opozycji państw Azji był negatywny stosunek Unii Europejskiej do udziału Związku Myanmar w ASEM z powodu drastycznych naruszeń praw człowieka. Zob. *Europe Information* z dnia 1 kwietnia 1998 r.

⁴ Np. przedstawiciel Chin na drugim spotkaniu na szczycie w Londynie w 1998 r. oskarżył stronę europejską o aroganckie narzucanie zachodnich wartości innym. Zob. *Europe Information* z dnia 31 marca 1999 r.

⁵ Chairman's Statement of the 3rd Asia-Europe Meeting, Seoul, South Korea, 20-21 October 2000, pkt 9.

gracyjnymi z 2002 r.⁶ (Deklaracja z Lanzarote) zawiera wytyczne ASEM odnoszące się do współpracy w sferze migracji.

Podkreślono, iż należy podjąć wszystkie możliwe kroki w celu podniesienia poziomu świadomości w zakresie ujemnych następstw nielegalnej migracji, w tym handlu ludźmi oraz ściśle związanymi z nim formami wykorzystywania osób oraz zapewnienia odpowiedniej pomocy pokrzywdzonym. W dokumencie zwraca się uwagę na potrzebę właściwej kontroli nad ruchami migracyjnymi i prewencję generowanych przez nie przestępstw. W tym celu zgodzono się na współpracę w zwalczaniu organizacji przestępczych zajmujących się przemytem ludzi i ich handlem.

Co ważniejsze, Deklaracja z Lanzarote odzwierciedla przekonanie o konieczności zapobiegania przyczynom nielegalnej migracji, takim jak pauperyzacja, poprzez realizację polityki zrównoważonego rozwoju. Po konferencji w Lanzarote urzędnicy odpowiedzialni za administrowanie ruchami migracyjnymi spotykają się co roku, opracowując konkretne mechanizmy wymiany informacji, zapobiegania wprowadzaniu do obrotu fałszywych dokumentów podróży oraz migracyjnych punktów kontaktowych ASEM.

Jednym z głównych problemów kreowanych przez nielegalną migrację jest handel kobietami i dziećmi. Kwestia jego zwalczania została podniesiona w ASEM na obradach FMM2⁷. Szwecja i Tajlandia we współpracy z Funduszem Narodów Zjednoczonych na rzecz Kobiet⁸ (UNIFEM) zorganizowały seminaria poświęcone popieraniu równości płci oraz dotyczące rozszerzenia pomocy i współpracy na rzecz wzmocnienia polityki społecznej z perspektywy ochrony kobiet i dzieci⁹.

ASEM2¹⁰ zaakceptował inicjatywę budowy witryny internetowej mającej ułatwić kontakty między organizacjami rządowymi i pozarządowymi w celu przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. W 2003 r. w Manili eksperci debatowali o wzmożeniu ochrony sądowej dzieci¹¹. Zdecydowanie współpraca ASEM w tej materii nie wkracza w fazę operacyjną, prawdopodobnie z uwagi na jej drażliwość, zwłaszcza w stosunkach między azjatyckimi partnerami.

Poprawa standardu ochrony zdrowia społecznego ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki chorób zakaźnych oraz HIV/AIDS jest także dyskutowana w pierwszym filarze z perspektywy zagrożeń globalnych. Wielka Brytania i Male-

⁶ Declaration on Cooperation for the Management of Migratory Flows, Lanzarote, Canary Islands, 5 April 2002.

⁷ Second Foreign Ministers' Meeting, Berlin, Germany, 29 March 1999 (Drugie Spotkanie Ministrów Spraw Zagranicznych ASEM).

⁸ United Nations Development Fund for Women – część United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (Jednostka Narodów Zjednoczonych ds. Równości Płci i Uwłasnowolnienia Kobiet).

⁹ Seminar Promoting Gender Equality to Combat Trafficking in Women and Children oraz Seminar on Enhancing Support and Cooperation for Strengthening Social Policies to Assist Trafficked Women and Children, Bangkok, Thailand, 2002.

¹⁰ Second Asia–Europe Meeting (Drugie Spotkanie Azji i Europy).

¹¹ Tamże.

zja przygotowały na trzecie spotkanie ASEM wspólną propozycję dotyczącą walki z HIV/AIDS, podkreślając, iż powinna stać się ona priorytetem w państwach członkowskich¹². Francja zaproponowała natomiast utworzenie euroazjatyckiej sieci monitorowania chorób zakaźnych. Nie podjęto na razie żadnych działań w tej materii.

W czasie obrad ASEM5¹³ zwrócono uwagę na zagrożenia, jakie niesie dla życia jednostek i ich godności HIV/AIDS. Potwierdzono zobowiązanie partnerów do realizacji rezolucji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) poświęconych tej właśnie tematyce¹⁴. Państwa ASEM zorganizowały kilka podobnych spotkań¹⁵. Dopiero FMM6¹⁶ zobowiązało właściwych funkcjonariuszy ASEM do opracowania konkretnych rozwiązań w przedmiocie zwalczania epidemii dotykających wszystkich państw¹⁷. Nadal ograniczają się one jednak do wymiany doświadczeń i poglądów¹⁸.

Współpraca państw ASEM w zakresie nowych zagrożeń globalnych obejmuje szereg ważkich, z punktu widzenia praw człowieka, kwestii (zdrowie, bezpieczeństwo osobiste, godne warunki pracy, odpowiedni poziom życia). Dialog w obszarze nietradycyjnych zagrożeń globalnych daje ogromne możliwości działania ASEM. Powstanie tej organizacji stanowi szansę na zbudowanie bloku współdziałania państw europejskich i azjatyckich w żywotnych dla jednostek sprawach. Niemniej ta współpraca pozostaje na wczesnym stadium rozwoju. Większość inicjatyw nie wchodzi w ogóle w fazę implementacji. Licznych programów się nie kontynuuje. Wyraźnie brakuje jasnej koncepcji wspólnego rozwiązywania zagadnień objętych współdziałaniem państw członkowskich, co prawdopodobnie przekłada się na niechęć finansowania niezrozumiałych, a być może nawet uważanych za niepotrzebne inicjatyw.

2.2. Współpraca w obszarze rynku pracy

W dokumencie końcowym ASEM3¹⁹ zobowiązano się niwelować przeszkody ograniczające rozwój społeczny oraz wyrównywać różnice społeczne między krajami ASEM. Zwrócono szczególną uwagę na obszary zaniedbane gospodarczo i społecznie, sugerując opracowanie odpowiednich programów pomocy. Postulowano również wzmocnienie systemu bezpieczeństwa socjalnego, wspierając w ten sposób grupy osób narażone na wykluczenie społeczne. Wskazanych propozycji nie zrealizowano.

¹² Chairman's Statement of the 3rd Asia-Europe Meeting, pkt 10.

¹³ Fifth Asia-Europe Meeting (Piąte Spotkanie Azji i Europy).

¹⁴ Chairman's Statement of the 5th Asia-Europe Meeting, Hanoi, Vietnam, 8–9 October 2004, pkt 1.10.

¹⁵ Np. Seminar on the Management of Public Health Emergency, Beijing, China, 2003.

¹⁶ Sixth Foreign Ministers' Meeting (Szóste Spotkanie Ministrów Spraw Zagranicznych ASEM).

¹⁷ FMM6, Chairman's Statement, Kildare, Ireland, 18 April 2004.

¹⁸ Lista inicjatyw zawarta w: Chairman's Statement, the 6th Asia-Europe Meeting, Helsinki, Finland, 10–11 September 2006.

¹⁹ Chairman's Statement of the 3rd Asia-Europe Meeting, pkt 16.

W 2003 r. odbyło się w Pekinie nieformalne spotkanie dotyczące zatrudnienia i jakości pracy. W rok później podobne wydarzenie miało miejsce w Hanoi. Uczestnicy debatowali na temat zbiorowej odpowiedzialności społecznej. W 2004 r. w Berlinie zorganizowano konferencję o znaczeniu problematyki pracy w dialogu ASEM.

W 2006 r. także w stolicy Niemiec spotkali się po raz pierwszy ministrowie pracy i spraw społecznych krajów organizacji, dyskutując o socjalnym wymiarze globalizacji. Oprócz prawidłowego, ale nieinnovacyjnego wniosku, iż utrzymanie wysokiego poziomu zatrudnienia oraz przestrzeganie międzynarodowych standardów pracy jest jedynym skutecznym sposobem zwalczania ubóstwa oraz warunkiem stabilizacji politycznej, społecznej i gospodarczej, spotkanie nie przyniosło rezultatów²⁰. Istotne jest oparcie tego wniosku na końcowej rezolucji światowego szczytu ONZ z 2005 r., w takim zakresie, w jakim dotyczy on uczciwości globalizacji w kontekście zatrudnienia jako celu milenijnego, a co wiąże się z przestrzeganiem fundamentalnych praw związanych z pracą, w szczególności likwidacją najgorszych form eksploatacji pracy dzieci²¹. W ten sposób położono w ASEM silny fundament ideologiczny pod dyskusję o problemach pracy, która niekoniecznie przekłada się na wymiar praktyczny.

Druga konferencja ministrów pracy i spraw społecznych krajów ASEM w sferze idei i postulatów nie przynosi zmian. Zawiera natomiast zobowiązanie do działań na rzecz zwalczania ubóstwa, nierówności i wykluczenia społecznego poprzez implementację odpowiednio ukierunkowanej i spójnej polityki we wszystkich krajach niezależnie od dzielących je różnic i poziomu dochodu. Jednakże te działania mają mieć głównie postać propagowania pełnego zatrudnienia i ochrony socjalnej dla każdego. Tym samym konferencja okazała się bardziej efektywna wyłącznie w zakresie propagowania celów polityki społecznej ASEM poprzez organizowanie kolejnych serii spotkań w takich obszarach tematycznych, jak: wzmacnianie dialogu społecznego, ułatwianie współpracy technicznej w zatrudnieniu oraz wymiana doświadczeń w dziedzinie ochrony socjalnej, migracji oraz szkoleń zawodowych.

Grupą docelową wszystkich projektów były wyłącznie osoby podejmujące w państwach ASEM decyzje dotyczące ich materii oraz eksperci²². AETUF²³ słusznie zwraca uwagę, iż polityka społeczna, w tym ochrona pracy niezależnie od

²⁰ *More and Better Jobs – Working Jointly to Strengthen the Social Dimension of Globalisation*, s. 1, 1st ASEM Labour Ministers Conference, Berlin, Germany, 3-5 September 2006.

²¹ Tamże, s. 2: 2005 World Summit Outcome, A/Res/60/1, 24 October 2005, pkt 47.

²² *More and Better Jobs – Strategic Cooperation and Partnership to Promote Decent Work and Global Labour Markets to Our Mutual Benefit*, 2nd ASEM Labour Ministers Conference, Bali, 14–15 October 2008, pkt. 8, 10–11.

²³ Asia–Europe Trade Union Forum (Forum Związków Zawodowych Azji i Europy) – organizacja zrzeszająca związki zawodowe z 12 krajów ASEM, ETUC (European Trade Union Confederation) oraz ICFU (International Confederation of Free Trade Union). W pracach forum uczestniczy również przedstawiciel Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP).

postulatów pojawiających się w kolejnych oświadczeniach decydentów ASEM, jest całkowicie lekceważona²⁴. Działania organizacji w tym obszarze polegają na kanalizowaniu społecznych niepokojów poprzez oficjalne i nieoficjalne spotkania, szczyty, konferencje, które stanowią raczej wyraz poprawności politycznej niż rzeczywiste zaangażowanie się w rozwiązywanie problemów społecznych.

ASEM 8 oraz trzecie spotkanie ministrów pracy i polityki społecznej sygnalizują jakościową zmianę w podejściu do zagadnienia spójności społecznej, przynajmniej w sposobie jego ujęcia, co wiąże się z kryzysem gospodarczym. Postępujące bezrobocie, drożejąca żywność i wzrost cen usług społecznych wymusiły zajęcie stanowiska przez organizację bardziej przychylnego gwałtownie ubożającym społecznościom. Liderzy zgodzili się popierać godną pracę poprzez kreowanie warunków dla wzrostu zatrudnienia. Odwołano się do zasad MOP, uznając ich fundamentalne znaczenie dla rozwoju stosunków pracy. Podkreślono znaczenie sprawnie działających administracji pracy oraz inspekcji pracy. Co interesujące, wskazano, że standardy prawne MOP nie mogą stanowić instrumentu protekcjonizmu gospodarczego. Tym samym pozwala się im istnieć, o ile służą lub przynajmniej nie szkodzą postępującemu zjawisku znoszenia barier w obrocie gospodarczym²⁵.

Intensywna liberalizacja pogłębia zjawisko deregulacji w sferze prawa pracy, negując często sens istnienia standardów prawnych. Odpowiedzią państw ASEM jest zachęcanie do budowania zbiorowej odpowiedzialności społecznej, która pozwoliłaby pracodawcom i pracownikom na wspólne wypracowanie podstawowych standardów prawnych, stabilizacji społecznej i w rezultacie sprawiedliwości społecznej. Organizacja wyraziła gotowość wzięcia udziału w dyskusji na temat problemu ochrony socjalnej w ramach Międzynarodowej Konferencji Pracy w 2011 r. oraz podjęła decyzję o kontynuacji współpracy technicznej zapoczątkowanej w ramach drugiego spotkania ministrów pracy i polityki społecznej²⁶.

2.3. Ochrona środowiska

Społeczność międzynarodowa angażuje się w coraz większym stopniu w ochronę środowiska naturalnego. Kraje ASEM niemalże od początku współpracy artykułowały w licznych dyskusjach potrzebę wzmocnienia wysiłków na rzecz integracji działań wokół ochrony środowiska, postrzegając w niej metodę bardziej racjonalnej eksploatacji zasobów naturalnych świata. Jednocześnie ASEM wyraźnie uznaje poprawę jakości ochrony ekosystemu Ziemi za niezbędną przesłankę zrównoważonego rozwoju. W przypadku krajów najmniej rozwi-

²⁴ Zob. np. Trade Union Memorandum to the Irish Presidency of the European Union.

²⁵ Chair's Statement of the 8th Asia – Europe Meeting Brussels, Belgium, 4–5 October 2010, *Greater wellbeing...*, pkt. 21–31.

²⁶ *Full Employment and Decent Work for All: Getting out of the Crisis with a Stronger Social Basis for our Citizens*, 3rd ASEM Labour and Employment Ministers Conference, Leiden, Netherlands, 13–14 December 2010, pkt 15.

niętych miałby on, zgodnie ze stanowiskiem organizacji, doprowadzić do wyeliminowania stanu permanentnego ubóstwa.

Na koncepcję ochrony środowiska w ASEM składają się takie elementy, jak: przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, redukcja emisji dwutlenku węgla, dywersyfikacja dostaw energii, inwestowanie w odnawialne źródła energii oraz zachowanie bioróżnorodności. Wskazane założenia nie stanowią własnego dorobku intelektualnego organizacji, lecz powtarzają główne zasady wyrażone w Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z 1992 r. oraz w Protokole do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu z 1997 r., których stronami są jej członkowie. Nowum polega na zobowiązaniu się przez państwa ASEM do usprawnienia istniejących i poszukiwania nowatorskich mechanizmów współdziałania na jej forum.

Przyjęto, iż organizacja stanie się formą „partnerstwa ekologicznego” poprzez wspólne programy naukowe, rozwój i wdrażanie technologii przyjaznych środowisku. W ASEM zwraca się uwagę na zastosowanie metod nieinwazyjnych, które zapoczątkowałyby erę „zielonego wzrostu” w gospodarce²⁷. W czerwcu 2010 r. utworzono w Seulu ośrodek naukowy zajmujący się wyłącznie tą kwestią²⁸. Zdecydowano się na budowanie podstaw kooperacji w zakresie wczesnego powiadamiania o katastrofach oraz zapobiegania dewastacji lasów, oceanów i pozostałych ekosystemów²⁹. W szczególności podkreśla się potrzebę zacieśnienia współpracy w zakresie pomocy humanitarnej między Sekretariatem ASEAN i ECHO³⁰.

3. Filary gospodarczy ASEM

3.1 Działania na rzecz podnoszenia poziomu życia

Współpraca państw członkowskich w drugim z filarów ASEM uwzględnia powiązania między Azją i Europą w zakresie dynamiki procesów ekonomicznych.

Azja, stanowiąc wielki a zarazem zróżnicowany rynek, kreuje wyjątkowo wysoką podaż na dobra konsumpcyjne, przepływ kapitału, usługi finansowe i stosowną dla całości obrotu gospodarczego infrastrukturę. Europa, będąc największym na świecie wspólnym rynkiem, stwarza ogromne możliwości inwestycyjne. Współpraca gospodarcza partnerów ASEM daje szansę rozwoju każdemu z regionów.

W wymiarze gospodarczym przypisuje się ASEM rolę instrumentu uzupełniającego działalność Światowej Organizacji Handlu w zakresie liberalizacji handlu, usprawniającego dwustronną i wielostronną wymianę handlową oraz ułatwiającego inwestowanie w poszczególnych państwach członkowskich. W szcze-

²⁷ ASEM Forum 2010 on Green Growth and SMEs, Challenges and Opportunities in Green Growth for SMEs and Asia–Europe Cooperation, Seoul, South Korea, 6–8 May 2010.

²⁸ Chair’s Statement of the 8th Asia – Europe Meeting, *Greater wellbeing...*, pkt 40.

²⁹ Tamże, pkt 53.

³⁰ European Commission’s Directorate-General on Humanitarian Aid & Civil Protection (Dyrektoriat Komisji Europejskiej ds. Pomocy Humanitarnej i Obrony Cywilnej).

gólności kładzie się nacisk na zniesienie barier celnych³¹ oraz zachęca się małe i średnie przedsiębiorstwa do zacieśnienia współpracy za pośrednictwem AEBF³². W celu realizacji założeń gospodarczych podjęto szereg inicjatyw, takich jak IPAP czy TFAP³³.

We współpracy gospodarczej ASEM zwraca się również uwagę na potrzebę realizacji celów milenijnych Narodów Zjednoczonych³⁴. Uznaje się je za mające priorytetowe znaczenie dla zrównoważanego rozwoju gospodarczego i likwidowania obszarów ubóstwa na świecie. Ministrowie finansów ASEM dokonują na kolejnych spotkaniach przeglądów sprawozdań Banku Światowego dotyczących implementacji celów milenijnych.

Nie budzi wątpliwości fakt, iż międzynarodowe stosunki gospodarcze mogą oddziaływać zarówno negatywnie, jak i pozytywnie na ich realizację. Świadomość istnienia powyższej zależności winna być brana pod uwagę także przez decydentów w procesie kształtowania polityki gospodarczej ASEM. Postulat jest tym bardziej słuszny, jeśli zważyć nowatorską funkcję organizacji, wyrażającą się nie tyle w zmianie dotychczasowego układu gospodarczego Azja – Europa, ile ich profilowaniu od podstaw.

Problem praw człowieka w drugim filarze ASEM ujawnia się głównie w kontekście zagrożeń o charakterze gospodarczym lub kryzysów ekonomicznych w skali świata lub regionu. Organizacja przyznaje, iż niedawny kryzys finansowy w Azji, Europie i innych regionach został wywołany i prawdopodobnie powtórzy się w efekcie braku odpowiedniego zarządzania lokatami krótkoterminowymi. Zauważono konsekwentnie potrzebę dyskusji nad strukturą finansów międzynarodowych, podkreślając konieczność weryfikacji standardów przejrzystości oraz zasad działalności instytucji prywatnych zaangażowanych w globalny przepływ kapitału, takich jak banki, fundusze czy inni instytucjonalni inwestorzy.

W ASEM wskazuje się na negatywne społeczne skutki nieprawidłowego funkcjonowania sektora finansowego stosunków międzynarodowych, zwłaszcza dla osób żyjących w ubóstwie oraz grup ryzyka. Zastosowane pojęcie ukrywa w istocie naruszenia lub co najmniej ograniczenia w korzystaniu z fundamentalnych praw społecznych, nie wyłączając prawa do odpowiedniego wyżywienia, np. w związku ze spekulacją podstawowymi artykułami żywnościowymi³⁵.

³¹ Zob. np. Chairman's Summary of the 7th Asia Europe Customs Directors Generals-Commissioners Meeting, Yokohama, 12–13 November 2007.

³² Asia-Europe Business Forum (Forum Przedsiębiorczości Azji i Europy), Chairman's Statement of the Asia-Europe Meeting, Bangkok, Thailand, 2 March 1996, pkt. 9, 11, 14; The First Asia-Europe Finance Ministers Meeting Chairman's Statement, Bangkok, Thailand, 19 September 1997, pkt. 12.

³³ Investment Promotion Action Plan (IPAP) – Plan Działania na rzecz Promocji Inwestycji; Trade Facilitation Action Plan (TFAP) – Plan Działania na rzecz Ułatwiania Obrotu Gospodarczego, Chairman's Statement of the Asia-Europe Meeting, London, United Kingdom, 4 April 1998, pkt. 10.

³⁴ Milenijne Cele Rozwoju z 2000 r.

³⁵ Takimi jak ryż w Azji, 2009 r.

Organizacja postuluje podjęcie wysiłku przez państwa członkowskie na rzecz przyjęcia polityki promującej stosowny wzrost gospodarczy, poprawę zarządzania państwem oraz inwestowanie w kapitał ludzki. Państwa ASEM zauważają, że każda reforma powinna uwzględniać położenie najsłabszych grup społecznych zgodnie z celami milenijnymi ONZ w zakresie zwalczania ubóstwa na świecie³⁶. Za słuszny należy uznać sformułowany w ramach ASEM postulat rozwijania infrastruktury agrarnej, inwestycji w rolnictwie, a także poszukiwania nowych rozwiązań mających na celu wzrost produkcji rolniczej, co stanowi zespół elementarnych czynników umożliwiających realne podejście do problemu likwidacji obszarów biedy i głodu³⁷.

Państwa ASEM widzą potrzebę opracowania wytycznych postępowania w przypadkach destabilizacji ekonomicznej, które obejmowałyby kwestie związane tak z funkcjonowaniem rynku kapitałowego, towarowego, jak i pracy, z uwzględnieniem specyfiki warunków istniejących w konkretnym kraju. Akcentuje się niezbędność regularnej oceny stabilności rynków globalnych i poszczególnych państw, tak aby wdrażać strategie zapobiegawcze w odpowiednim czasie. Mogą one obejmować środki krótkoterminowe (wsparcie udzielane przedsiębiorstwom, gwarancje rządowe) oraz długoterminowe (restrukturyzacja, usprawnienie mechanizmów zarządzania)³⁸.

W ASEM podjęto również decyzję o włączeniu się we współpracę międzynarodową w przeciwdziałaniu nadużyciom finansowym, m.in. poprzez wdrożenie planu zapobiegającego praniu brudnych pieniędzy³⁹. Utworzono także w ramach organizacji struktury przewidujące pomoc techniczną na wypadek kryzysów gospodarczych i usuwania ich skutków społecznych⁴⁰. Wyraźnie jednak należy podkreślić dobrowolność uczestnictwa w inicjatywach ASEM, co w przypadku zwłaszcza funduszy pomocowych może podważać ich celowość. Pozytywnie trzeba ocenić inicjatywę zwalczania ubóstwa podjętą w ramach filaru gospodarczego ASEM, polegającego na oddłużaniu krajów najbardziej zadłużonych⁴¹.

Różnice ekonomiczne między poszczególnymi krajami stanowią główną przeszkodę w realizacji praw człowieka. Ujednocianie porządku gospodarczego w ramach takich struktur organizacyjnych społeczności międzynarodowej jak ASEM wyzwala wiele możliwości niwelowania w sposób długofalowy nieuspra-

³⁶ The Fourth Asia–Europe Finance Ministers Meeting Chairman’s Statement, 5–6 July 2002, Copenhagen, Denmark, pkt 9.

³⁷ Chair’s Statement of the 8th Asia – Europe Meeting, *Greater wellbeing...*, pkt 19; Asia–Europe Meeting High–Level Conference on Food Security, Chiang Mai, Thailand, 9–10 May 2011.

³⁸ The Ninth Asia–Europe Finance Ministers Meeting Chairman’s statement, 17–18 April 2010, Madrid, Spain, pkt. 13, 18.

³⁹ Financial Action Task Force; The Third Asia–Europe Finance Ministers Meeting Chairman’s Statement, 13–14 January 2001, Kobe, Japan, pkt 26.

⁴⁰ ASEM Trust Fund oraz European Financial Expertise Network, pkt 27.

⁴¹ Heavily Indebted Poor Countries Initiative, The Fourth Asia–Europe Finance Ministers Meeting Chairman’s Statement, pkt 10.

wiedliwionych dysproporcji w rozdziale dóbr i dystrybucji bogactwa między narodami. Ubóstwo z istoty rzeczy pozostaje w sprzeczności z ideą praw człowieka.

Fluktuacje ekonomiczne także nie sprzyjają respektowaniu praw człowieka. Toteż ASEM nie wiąże swojej działalności w filarze gospodarczym bezpośrednio z problematyką praw człowieka. Organizacja przypisuje duże znaczenie wypracowaniu reguł transparentnego prowadzenia działalności gospodarczej. ASEM nie dysponuje jednak metodami kontroli ich wykonywania. Nie potrafi też z przyczyn tak instytucjonalnych, gospodarczych, jak i politycznych stosować jako jeden podmiot negatywnych środków ekonomicznych dla wymuszenia przestrzegania praw człowieka⁴².

4. Filary kulturowy ASEM

4.1. Nauka i zachowanie dziedzictwa kulturalnego

Podstawowym dokumentem ASEM określającym zakres współpracy państw członkowskich w dziedzinie kultury pozostaje Deklaracja w sprawie dialogu międzykulturowego i cywilizacyjnego z 2004 r.⁴³ Deklaracja zakłada, nazbyt optymistycznie, iż dialog między kulturami i cywilizacjami oparty na równości uczestników i ich wzajemnym poszanowaniu zapobiegnie konfliktom wynikającym z odmienności etnicznych, językowych i rasowych Wschodu i Zachodu, przyczyniając się w ten sposób do popierania praw człowieka. Za nieodzowne uznano podjęcie wysiłku na rzecz implementacji Powszechnej deklaracji UNESCO o różnorodności kulturowej z 2001 r.⁴⁴

Wśród priorytetowych obszarów współdziałania organizacji w sferze nauki, dziedzictwa kulturowego oraz zbliżania kultur i cywilizacji znajdują się: edukacja, ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa wyższego i zawodowego, wymiana kulturowa, promocja kreatywności intelektualnej, propagowanie zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki kulturowej, ochrona zasobów kulturalnych oraz rozwój ASEF⁴⁵.

W 1997 r. z inicjatywy Singapuru zinstytucjonalizowano współpracę państw ASEM w trzecim filarze, tworząc ASEF. Zadanie ASEF polega na popieraniu i organizowaniu wymiany intelektualnej, kulturalnej oraz osobowej regionów azjatyckiego i europejskiego. Wymiana intelektualna umożliwia nieoficjalne spotkania na szczytach przedstawicieli rządów, nauki, przedsiębiorczości, a także organizacji pozarządowych. Prowadzone dyskusje dotyczą stosunków międzynarodowych⁴⁶, nauki i technologii⁴⁷ oraz niektórych kwestii związanych z prawami człowieka. Rozważa się również podjęcie kroków ukierunkowanych na wzajem-

⁴² Zob. kazus Związku Myanmar.

⁴³ Declaration on Dialogue among Cultures and Civilizations, 8–9 October 2004, Hanoi, Vietnam.

⁴⁴ Tamże., pkt. 4–5.

⁴⁵ Tamże., pkt 7; Asia–Europe Foundation (Fundacja Azji i Europy).

⁴⁶ Np. Asia–Europe Roundtables.

⁴⁷ Np. Asia–Europe Workshops; Asia–Europe Environmental Forum Series.

ne uznawanie stopni i tytułów naukowych między instytucjami naukowymi obu regionów.

Wymiana kulturalna ułatwia transfer poglądów i doświadczeń między młodymi artystami⁴⁸. W ramach wymiany kulturalnej promuje się również działalność na rzecz kreowania przez ASEM polityki przyjaznej rozwojowi artystycznej kreatywności i uwzględniającej różnice kulturowe⁴⁹. W wymianie osobowej uczestniczą studenci⁵⁰, młodzi politycy⁵¹ i przedsiębiorcy⁵². Specyficznym narzędziem przepływu informacji i wymiany między zainteresowanymi środowiskami jest internetowy portal Trans-Euroazjatycka Sieć Informacyjna⁵³. Fundacja stała się także promotorem współpracy między muzeami Azji i Europy, podejmując w ten sposób próbę ochrony dziedzictwa kulturowego regionów⁵⁴. Zaaprobowano również inicjatywę utworzenia w Bonn sekretariatu ASEM ds. nauki⁵⁵.

W nieregularnych odstępach odbywają się konferencje ministrów kultury. Ostatnie tego rodzaju spotkanie odbyło się w Poznaniu w 2010 r., na którym wezwano państwa członkowskie do ratyfikacji Konwencji UNESCO dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r., oraz zalecono poszerzenie internetowej platformy, umożliwiającej ekspertom z dziedziny ochrony dziedzictwa kulturowego wymianę poglądów i doświadczeń⁵⁶. ASEF odpowiada również za organizację seminariów o prawach człowieka⁵⁷.

⁴⁸ Np. Asia–Europe Forums.

⁴⁹ Np. CulturE–ASEF – portal internetowy informujący o azjatycko-europejskich wydarzeniach kulturalnych.

⁵⁰ Np. ASEM Education Hubs (program wielostronnej współpracy między uniwersytetami – obecnie 27 – w zakresie kontaktów Azja – Europa); Asia–Europe Institute ustanowiony na Uniwersytecie Malezyjskim w 1997 r.; Asia–Europe Conference of Student Union Leaders (CONSULT).

⁵¹ Asia–Europe Young Parliamentarians Meeting; Asia–Europe Young Leaders Symposium and Programme for Emerging Public Sector Leaders.

⁵² Asia–Europe Young Entrepreneurs Forum.

⁵³ Trans–Eurasian Information Network.

⁵⁴ Np. ASEMUS.

⁵⁵ Chair’s Statement of the 8th Asia – Europe Meeting Brussels, *Greater wellbeing*, pkt 77.

⁵⁶ Culture360: Fourth ASEM Culture Ministers Meeting, Poznań, 9–10 September 2010, Chairman’s Statement, str. 3 i 5.

⁵⁷ 1) Access to Justice; Regional and National Particularities in the Administration of Justice; Monitoring the Administration of Justice, Lund, Sweden, 11–13 December 1997; 2) Differences in Asian and European Values; Rights to Education; Rights of Minorities, Beijing, China, 28–30 June 1999; 3) Freedom of Expression and the Right to Information; Humanitarian Intervention and the Sovereignty of States; Is There a Right to Healthy Environment?, Paris, France, 19–20 June, 2000; 4) Freedom of Conscience and Religion; Democratisation, Conflict Resolution and Human Rights; Rights and Obligations in the Promotion of Social Welfare, Bali, Indonesia, 12–13 July, 2001; 5) Economic Relations: Human Rights and Multinational Companies, Human Rights and Foreign Direct Investments, Lund, Sweden, 16–17 May 2003; 6) Human Rights and International Migration, Suzhou, China, 16–17 September 2004; 7) Human Rights and Ethnic, Linguistic and Religious Minorities, Budapest, Hungary, 23–24 February 2006; 8) Freedom of Expression, Siem Reap, Cambodia, 26–28 September, 2007; 9) Human Rights in Criminal Justice Systems, Strasbourg, France, 18–20 February, 2009; 10) Human Rights and Gender Equality, Manila, Philippines, 7–9 July 2010.

4.2. Wolność myśli, sumienia i wyznania

Dyskusję o wolności myśli, sumienia i wyznania pod auspicjami ASEM sprowokowały zamachy terrorystyczne na Bali w 2002 r. i w Londynie trzy lata później. Wyrażając w sposób niebudzący wątpliwości wolę przyczyniania się do zwalczania aktów przemocy inspirowanych religią, zdecydowano się rozpocząć wymianę poglądów w tymże zakresie.

W nieregularnych odstępach odbywają się konferencje z udziałem przedstawicieli kościołów, gmin wyznaniowych i innych środowisk religijnych. Dotychczas zorganizowano sześć tego rodzaju spotkań. Zawierają one stałe punkty tematyczne, do których zebrani się odnoszą.

Podstawę dialogu między religiami stanowi Deklaracja w sprawie budowania w społeczności międzynarodowej międzyreligijnej harmonii z 2005 r.⁵⁸ (Deklaracja z Bali). W dokumencie mówi się o wolności wyznania, dzięki której każdy człowiek może pielęgnować własne przekonania religijne w sposób pokojowy, w atmosferze tolerancji i poszanowania poglądów innych. Jednocześnie stwierdzono, iż wolność religijną należy chronić zarówno w prawie krajowym, jak i międzynarodowym. W dalszej części dokumentu wskazano, że upowszechnianie wiedzy na temat religii kultywowanych w poszczególnych krajach ASEM wymaga podjęcia konkretnych działań w sferze nauki, kultury i mediów.

Deklarację z Bali uszczegółowia Plan akcji dotyczący porozumienia i współdziałania między religiami z 2006 r.⁵⁹ (Plan Akcji z Larnaki). Wszystkie pozostałe uchwały zachowują istotę Deklaracji z Bali, a nawet powielają jej treść. Są one bardziej dowodem potwierdzającym, iż kolejne spotkanie w sprawie miało miejsce. W żadnym razie ich zawartość nie świadczy o zaawansowaniu procesu legislacyjnego wewnątrz organizacji w zakresie dialogu międzyreligijnego lub o zaangażowaniu w praktyce w stopniu większym w porównaniu z wymaganym przez Plan Akcji z Larnaki. Cykliczne spotkania dotyczące problematyki współistnienia religii stwarzają szansę na pogłębienie dyskusji o poszanowaniu wolności wyznania oraz wolności wyrażania opinii.

Wyjaśnienie, iż w ASEM wolność myśli, sumienia i wyznania rozumie się tak jak w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. nastąpiło dopiero na spotkaniu w Madrycie⁶⁰. Fakt ten ujawnia podstawowy problem organizacji w zakresie praw człowieka – trudności w ustaleniu rozumienia ich istoty. Wymiana poglądów o istocie religii na poziomie ASEM nie jest również wystarczająca dla zapobiegania konfliktom powstającym na tle jej praktykowania. Trzeba wyraźnie

⁵⁸ Bali Declaration on Building Interfaith Harmony within the International Community, Indonesia, 21–22 July 2005; Nanjing Statement on Interfaith Dialogue, China, 19–21 June 2007. Zob. także: Amsterdam Statement on Interfaith Dialogue, Netherlands, 3–5 June 2008; Seoul Statement on Interfaith Dialogue, South Korea, 23–25 September 2009, Madrid Statement on Interfaith Dialogue, Spain, 7–8 April 2010.

⁵⁹ Larnaca Action Plan on Interfaith Understanding and Cooperation for Peaceful World, Cyprus, 3–5 July 2006.

⁶⁰ Madrid Statement on Interfaith Dialogue, Spain, 7–8 April 2010, pkt 11.

zaznaczyć, iż wydarzenia, w następstwie których rozpoczęto dialog międzyreligijny w ASEM spowodowały nierozwiązane problemy polityczne, społeczne i gospodarcze. Kwestie religijne pozostawały na drugim planie.

* * *

ASEM tworzy duża i niejednorodna grupa państw. Każde państwo w sposób zgodny z własnym doświadczeniem i tradycją chroni przyjęte wartości na forum międzynarodowym. Dialog w ASEM zakłada uwzględnianie występujących różnic i respektowanie ich. Jednocześnie jest szansą na promowanie pokoju i bezpieczeństwa na świecie oraz omawiania między regionami wspólnej dla nich problematyki, z poszanowaniem suwerennej równości wszystkich członków.

Europa uczyniła z ochrony praw człowieka istotny element kultury prawnej, tym samym cywilizacji i własnej tożsamości. W Azji instytucji praw człowieka nie uznaje się za stałą cechę życia społecznego. Mimo że kraje tego kontynentu współtworzą Narody Zjednoczone, wciąż z oporami akceptują fakt, iż przestrzeganie praw człowieka przestało być kwestią należącą do politycznej i normatywnej kategorii określanej w Karcie Narodów Zjednoczonych z 1945 r. terminem „wewnętrzne sprawy państwa”⁶¹.

Dyskurs Europa – Azja o prawach człowieka nie będzie zatem łatwy. Po zajęciu wyraźnie zarysowanych stanowisk na jego początku, obecnie utrzymuje się on w stałych granicach, co wydaje się zadawać każdego z uczestników. Z pewnością o prawach człowieka w ASEM się mówi, organizuje się warsztaty, seminaria, konferencje. Bazę dyskusji stanowią nie dokumenty własne organizacji, ale dokumenty ONZ. Organizacja ASEM nie wyraża aspiracji stworzenia własnego dorobku normatywnego w tej dziedzinie.

W efekcie, partnerzy ASEM pozostają w dotychczasowych systemach praw człowieka. Możliwe formy nacisku politycznego w samej organizacji będą subtelnej natury z powodu obaw o utratę korzyści gospodarczych, jaki obecny układ daje jej członkom. Pozostaje zatem dyskusja, która wyjaśnia stanowisko państw uczestniczących w ASEM w odniesieniu do konkretnych problemów.

ASEM stanowi pierwszą próbę poszukiwania szerszej formuły porozumienia i współdziałania Azji i Europy, również w zakresie praw człowieka. Sama idea dialogu o prawach człowieka jest jednak różnie postrzegana przez partnerów azjatyckich i europejskich.

Przedstawiciele Azji uważają doprowadzenie do dyskusji i udział w niej za sukces, preferując tematykę niebudzącą kontrowersji o niezobowiązującym charakterze, do której prawa człowieka jednak nie należą. Europejczycy odmiennie, nie omijają spraw spornych czy trudnych, proponując konkretne rozwiązania. W rezultacie ustalenie programu działania wyzwała niejednokrotnie ostrą polemikę w obszarze praw człowieka. Toczącą się w ASEM dyskusję o prawach czło-

⁶¹ Art. 2 ust. 7.

wieka na obecnym jej etapie można uznać co najwyżej za początek kształtowania wytycznych ich promocji.

Katarzyna Łasak

**FRAMEWORK FOR THE DISCUSSION OF HUMAN RIGHTS
IN THE ASIA – EUROPE MEETING**

The Asia-Europe Meeting (ASEM) started in 1996 with an opening summit of leaders from ASEAN (Association of South-East Asian Nations), China, Japan, Korea, European Union member states and the European Commission. ASEM's official goal was to achieve an innovative broad "Asia-Europe Partnership for Greater Growth" and to build up multi-dimensional cooperation. ASEM has expanded into a specific cooperation which is marked by informality and lack of legally binding instruments. ASEM covers enormous and different but not precisely defined types of functions. This vagueness poses a problem in the context of human rights too. The organization has not accepted a clear concept of human rights. ASEM dialogue has been conducted within its three pillars. Therefore, human rights in ASEM are supposed to be conceptualized within that framework. The political pillar focuses on global threats, promotion of labor as well as environmental questions. The economic pillar reflects a discussion which regards the commonly lowering standard of living. Progress has been most significant in the area of cultural and intellectual exchange within the cultural pillar. ASEM's three pillars have produced moderate tangible results. The lack of clearly defined objectives implied diverse expectations and unrealized potential.